

ИСТОРИОГРАФИЈА Historiography

БИОГРАФИЈЕ У СПРСКОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ

Др Мира РАДОЈЕВИЋ
Филозофски факултет, Београд

АПСТРАКТ: Рад представља покушај указивања на значај писања биографија познатих и мање познатих личности, на тешкоће и ограничења са којима се историчари при томе суочавају, али и на велике могућности које се пред њима отварају у таквим истраживачким изазовима. Писан је на основу теоријске литературе, уз истовремено коришћење личних истраживачких искустава аутора, као и резултата и сазнања до којих су долазиле друге колеге историчари.

Кључне речи: биографије, историографија, историјске личности, приватни живот, успомене, мемоаристика

„Биографија је историјски жанр као и сви други”, написао је у једном методолошком тексту Леон Халкин, „можда чак миноран, ни више ни мање значајан, један од најстаријих, најактуелнијих”.¹

У светској историографији тај је жанр далеко заступљенији, могли бисмо чак рећи популарнији и цењенији него у српској историјској науци. Њен савремени продор у теме везане за историју друштва, елита, културе, просвете, науке, вера, установа, институција, привреде и финансија још увек није у већој мери укључио и истраживања историјских личности. У том погледу поготово се осећа недостатак оних врста истраживања која би показала колико се и како се у животима „јавних делатника” прожимају „приватно” и „јавно”. Наша знања о историјским процесима, појавама и

¹ Л. Е. Халкин, „Биографија ‘великих људи’”, *Марксистичка мисао*, бр. 4, 1984, стр. 251. Кратак теоријски и методолошки приказ видети у: Р. Радић, *Живот у временима: Гаврило Дожих 1881–1950*; Београд, 2006, стр. 7–10.

догађајима нису мала, али – питамо се – колико знамо о људима који су у њима учествовали, а да нису личности историјски тако познате као што су Карађорђе, Милош Обреновић, Петар I Карађорђевић, Никола Пашић, Александар I Карађорђевић, Дража Михаиловић...? Шта је са стотинама ликова, само у историји Југославије, које срећемо као учеснике неких збивања, чланове политичких странака и разних удружења, војне команданте, носиоце идеја, потписнике изјава, декларација, политичких програма, брошура? Ко су били, шта су желели, какви су им били образовање, интересовања, лични животи, где су налазили пријатеље, ко су им били истомишљеници и противници, зашто су се залагали за идеје које су их управљале у националним, политичким и другим ангажовањима? Смемо ли данас, када историографија приступом, анализом и презентацијом својих сазнања надмашује круте оквири онога што је до скоро била историјска наука, заборавити да су се историјом, по речима Растка Петровића, „кретали, помицали је и деформисали је живи и ненашминкани људи“?² Није ли читав један век пре нашег доба Јован Бл. Јовановић, упознавајући српске историчаре са дOMETИМА француске историографије у првој половини 19. века, међу најважнијима навео и то „што је у историји тражила људе уместо факта“?³

У протеклих сто година на биографско сиромаштво и мањак историографских радова о улози личности у историји, као и о самим личностима, указивали су многи писци и историчари. На самом почетку 20. века, Јован Скерлић је примећивао како се „врло мало... зна интиман живот наших писаца, још мање духовна и материјална средина у којој су се они развијали“.⁴ Пре двадесетак година, проф. Ђорђе Станковић је, представљајући предговором своју књигу о Николи Пашићу и југословенском питању, нагласио недостатак научне обраде „појединих контроверзних а 'значајних' историјских личности” и њиховог доприноса „специфичном уобличавању епохе у којој су живели и јавно деловали“.⁵ Напокон, у новије време, Ана Столић је у биографији Ђорђа Симића констатовала оскудност биографских радова о периоду стварања модерне државе у 19. и првој половини 20. века.⁶

Из наведеног бисмо могли закључити да током протеклог века наша „пренаглашено персонализована“⁷ традиционална политичка историо-

² Цитирано према: Р. Поповић, *Изабрани човек или живот Растка Петровића*, Београд, 1986, стр. 10.

³ Цитирано према: Ђ. Станковић, „Јован Бл. Јовановић и друштвена историја”, *Годишњак за друштвену историју*, св. 2, Београд, 1994, стр. 165.

⁴ Ј. Скерлић, „Једна дужност наших старијих писаца”, *Српски књижевни гласник* (СКГ), књ. XIII, бр. 7, 1. децембар 1904, стр. 520.

⁵ Ђ. Станковић, *Никола Пашић и југословенско питање*, књ. 1, Београд, 1985, стр. 11.

⁶ А. Столић, *Ђорђе Симић. Последњи српски дипломата XIX века*, Београд, 2003, стр. 5.

⁷ Ђ. Станковић, „Социјална историја и личност”, *Искушења југословенске историографије*, Београд, 1988, стр. 52.

графија, која је низала стотине и хиљаде имена, не говорећи при томе готово ништа о човеку, није превише напредовала у неговању биографског жанра. Успешнији су и бројнији били есеји о појединим историјским личностима, као и портрети које су нам оставили добри писци. Довољно је подсетити се текстова Слободана Јовановића о Карађорђу, кнезу Милошу, Стојану Новаковићу, Николи Пашићу, Миловану Миловановићу, Павлу Маринковићу, Драгутину Димитријевићу Апису...⁸ Ту су, потом, и портрети из новије српске историје, осликани вештином пера Владимира Ђоровића, Драгољуба Јовановића, Милана Јовановића Стоимировића, Димитрија Ђорђевића.⁹

Предмет интересовања научне историографије били су углавном владари, народне вође, државници, истакнути политичари, представници Српске православне цркве.¹⁰ Таква појава присутна је и у другим историографијама. Одговарајући на питање откуда интересовање пре свега за „велике људе”, Леон Халкин је нагласио како управо њих биографи увек бирају, а не мање важне личности, упркос чињеници да ће „утолико мање искривљавати историју уколико је њен субјект безначајнији”. Јер, преовлађујуће је мишљење како „историја једног човека ’без историје’... не

⁸ С. Јовановић, „Из историје и књижевности”, *Сабрана дела Слободана Јовановића*, том 11, књ. I, Београд, 1991, стр. 17–347.

⁹ В. Ђоровић, *Портрети из новије српске историје*, приредио Д. Т. Батаковић, Београд, 1990; Д. Јовановић, *Људи, људи...*, *Медаљони 56 умрлих савременика*, Београд, 1973; Исти, *Људи, људи...*, *Медаљони 46 умрлих савременика са фотографијама*, II, Београд, 1975; М. Јовановић Стоимировић, *Портрети према живим моделима*, Нови Сад, 1998; Д. Ђорђевић, *Портрети из новије српске историје*, Београд, 1997. Овоме бисмо додали више историјских огледа, есеја и сећања објављених у *СКГ*, а посвећених Јовану Скерлићу (књ. XII, бр. 2, 16. мај 1924; књ. XVII, бр. 2, 16. мај 1934), Љубомиру Стојановићу (књ. XXX, бр. 5, 1. јул 1930), Војиславу Вељковићу (књ. XXXII, бр. 4, 16. фебруар 1931), Милану Ракићу (књ. LV, бр. 5, 1. новембар 1938), Љубомиру Давидовићу (књ. LIX, бр. 6, 16. март 1940), Јовану Јовановићу Пижону (књ. LX, бр. 4, 16. јун 1940).

¹⁰ Видети: Д. Ђорђевић, *Милован Миловановић*, Београд, 1962; Ј. Милићевић, *Јеврем Грујић*, Београд 1964; Ј. Перовић, *Пера Тодоровић*, Београд, 1983; Ђ. Ђ. Станковић, *н. д.*; В. Дедијер, *Велики бунтовник Милован Ђилас. Прилози за биографију*, Београд, 1991; Д. Ј. Живојиновић, *Петар I Карађорђевић*, I–III, Београд, 1988–1994; Р. Љушић, *Вожд Карађорђе*, Смедеревска Паланка, 1993; Н. Јовановић, *Живот за слободу без страха. Студија о животу и делу др Драгољуба Јовановића*, Београд, 2000; Б. Глигоријевић, *Александар Карађорђевић*, I–III, Београд, 2002; Н. А. Поповић, *Слободан Јовановић и југословенска држава*, Београд, 2003; А. Столић, *н. д.*; Р. Радић, *н. д.*; Ђ. Станковић, *Никола Пашић. Прилози за биографију*, Београд, 2006. На крају овог недугог списка, треба напоменути да неке од наведених књига, попут књиге Ђорђа Станковића о Николи Пашићу и југословенском питању, као и Небојше Поповића о Слободану Јовановићу и југословенској држави, нису „класичне биографије”. У средишту тих истраживања није био сам живот Николе Пашића или Слободана Јовановића већ њихов однос према крупним проблемима и питањима. Добрим делом такав је приступ имао и Коста Павловић приликом писања књиге о Војиславу Маринковићу, коју ипак не можемо сматрати научном историографијом (К. Ст. Павловић, *Војислав Маринковић и његово доба, 1876–1935*, I–V, Лондон, 1955–1960).

интересује никог: она постоји само у множини; она, дакле, постаје историја група, не више појединаца”. И поред сазнања да се може испричати живот „једног продавца или службеника”, вредност биографије, „као и сваког другог историјског дела, варира зависно од тога колико је друштво заинтересовано за њу. Изузетне каријере су у том смислу привилеговане; саме по себи оне подстичу интересовање и задовољавају радозналост.”¹¹

Бавећи се истим проблемом, ирски историчар Кристофер Фарли, у предговору књиге Владимира Дедијера о Миловану Ђиласу, поставио је питање ко заслужује биографију. Настojeћи да пружи одговор, понудио је неколико могућности: „они који имају моћ, они који унапређују људско знање или разумевање, који су дали велика дела на пољу уметности, проналазаштва и напретка или, можда, на другој страни, они који су стекли славу по добру или злу, и они чији животи илуструју важне истине о временима у којима су живели. Ту су, такође, они који хагиографе надахњују побожношћу.”¹²

Погледима савремене историографије, помало засићене и заморене великим проблемима и крупним питањима, која се све више окреће историји „обичног” и „свакодневног”, ближа су опажања Димитрија Ђорђевића. Стварајући портрете из новије српске историје, он је написао како биографа у низу истакнутих појединаца „могу привући две врсте личности”. Живот прве одвија се у „бурним, спектакуларним временима у којима долазе до изражаја њихове посебне особине и вредна постигнућа”, а „сложеност догађаја, карактер и радња узбуђују и биографа и читаоца својом вагреношћу и драмом”. Другој, пак, врсти истакнутих људи „припадају трудбеници чији се живот и рад одвијају по устаљеном, равномерном ритму који их прати током целог века. Њихов успех је резултат организоване и одмерене делатности. Живот им није планинска бујица која плави равницу, већ плодна устаљена киша која дубоко натапа тло. Биографија ових људи је наизглед мање узбудљива, али је наслеђе које су оставили потомству подједнако значајно.”¹³

Иако и ово мишљење подразумева пре свега истраживање живота оних који су националним, политичким, интелектуалним и уметничким радом задужили народ коме припадају, те тиме „заслужили” биографију, верујемо да се и српска историографија све више приближава стручном убеђењу Института за друштвену и привредну историју Универзитета у Бечу, чији истраживачи, сакупљајући стотине биографија „обичних људи”, полазе „од претпоставке *нове историје* да се у историји сваког живота крије светска историја”¹⁴.

¹¹ Л. Е. Халкин, *н. д.*, стр. 256.

¹² В. Дедијер, *н. д.*, стр. 7.

¹³ Д. Ђорђевић, *Портрети из новије српске историје*, стр. 345.

¹⁴ Цитирано према: Ђ. Станковић, „Зашто ‘изазов нове историје’?”, *Годишњак за друштвену историју*, св. 1, Београд, 1995, стр. 130.

На путу не прихватања него могућности остварења таквог става српској историографији стоје многе препреке, везане највише за немање потребних историјских извора. Архивски и други извори често су недовољни чак и у покушајима истраживања живота познатијих, па и најзначајнијих историјских личности. У ратовима, политичким кризама и небризи нестале су приватне хартије десетина и десетина оних чије би животне приче спасле од заборава не само њихово постојање него и унеле више светла у историју српске нације. Примера је безброј.

Због недостатка извора биће више него тешко написати потпуну биографију једног Љубомира (Љубе) Давидовића, чије је политичко деловање трајало преко пола века. Његова збирка, похрањена у Архиву Југославије, састоји се од само једне кутије докумената различитог порекла, а насталих током неколико деценија. Тај мањак неће моћи бити попуњен ни претрагом других архивских фондова и збирки, у којима је премало његових писама, што је тим озбиљнији проблем ако имамо у виду чињеницу да је његова оскудна јавна писана реч у огромном раскораку са улогом коју је имао у политичкој и националној историји Краљевине Србије и Краљевине Југославије. Заоставштина Милана Грола, једног од најинтригантнијих, а у истраживачком смислу најизазовнијих и најзахтевнијих српских интелектуалаца и политичара, чува се у Ахиву САНУ и такође је веома оскудна. Више десетина писама која се ту налазе тек су делић огромне преписке коју је као уредник и сарадник листова, преводилац, управник Народног позоришта и Коларчеве задужбине, потом идеолог Демократске странке и њен шеф, имао са најзначајнијим интелектуалцима, уметницима и политичарима свога доба. Срећом по истраживача, међутим, у приватним хартијама других личности сачувана су бројна његова писма, која са пребогатом периодиком и дневником из времена Другог светског рата дају довољан основ за упуштање у истраживачку авантуру. Нажалост, историчари немају толико среће када је реч о више других личности, са Милорадом Драшковићем на пример, о чијим се хартијама готово ништа не зна. Расположиви извори, пак, непобитно доказују да је слика коју је о њему створила послератна историографија великим делом нетачна и искривљена. У личном истраживачком искуству, у трагању за Божидаром Марковићем, још једним од оних чија заоставштина не постоји, суочили смо се са поражавајућим сазнањем да ни седамдесетак прегледаних архивских збирки и фондова нису били довољни да добијемо одговор на више кључних питања и дилема које су се наметнуле током те потраге.

Истраживачко мучење са изворима допуњује одсуство већег броја дневника и забележених успомена већине истакнутих појединаца, који као да се ни сами нису трудили да своје доба спашавају од заборава. Неразумевањем такве потребе историчарима су ускратили увид у многе области

„приватног” и његовог прожимања са „јавним”. Чини се да је јавни позив Јована Скерлића упућен писцима са апелом да напишу „приватне историје” и не оставе незабележеним своје животе, остао несхваћен. Знање о „прошлом” било би нам много богатије да се више размишљало о његовим упозорењима по којима је значај успомена „неисказано велик за моралну историју једнога доба, и за моралну биографију једнога човека, нарочито када су писане у интимности, не пред огледалом, не за потомство пред које се хоће да се изађе лепши и већи – каткада мањи и гори – но што јесте у ствари”. Јер, „и књиге и јаван рад имају увек нечег глумачког, све је то за публику, и писци и вође народа увек се у јавности приказују публици као оперски тенори или паланчани пред фотографским апаратом. Званична, спољна историја, суви биографски подаци нису ништа према тим драгоценим ’људским документима’, ситним појединостима обичног живота, изражајима откривене природе, помоћу којих се васкрсава цело једно доба и цео један људски живот”.

Као пример добро написаних успомена, Јован Скерлић је навео мемоаре Матије Ненадовића који, по његовим речима, „оживљавају цело оно херојско и крваво доба, оне људе који нам својом душевном крепостију изгледају као да су од друге расе”. И зато, „ко буде хтео драматизовати те дане, наћи ће ту материјал који се иначе у сувим документима никад не налази”. „Код нас живот брзо хуји”, писао је даље, „и нигде периоде не протичу брже но у нашем младом и наглном народу, где се одвајкада све радило с ногу и од данас до сутра. Од 1848 па до данас, колико догађаја, какве промене, шта је праваца и идеја! Те промене које су извршене, та стања духова која су нам данас туђа, треба да кажу они који су их видели и проживели.” Српским писцима и својим савременицима Јован Скерлић је ставио у дужност да „опису доба које су проживели, борбе које су водили, идеје које су их кретале, сву моралну атмосферу коју су дисали, чак и ситнице свога живота и јавнога рада, оно што би се фигуративно дало назвати *кулисе живота*, да што потпуније васкрсну пред духовним очима поколења своје доба, које изгледа тако близу а које је ипак тако далеко”.¹⁵

Позив Јована Скерлића остао је усамљен, барем када је у питању већина најпознатијих историјских личности. На другој страни, још увек је недовољно проучено и неискориштено богатство бројних успомена мање познатих аутора, похрањено у Архиву САНУ. Друге савременике Јована Скерлића делимично „оправдава” њихов пуни вишедеценијски ангажман у политици, науци и националном раду. Нама данас, међутим, његов апел делује веома модерно, упозоравајући нас да неке нове (?) правце у савременој историографији не проглашавамо олако њеним доприносом. Штавише, у текстовима насталим пре једног века или више деценија на-

¹⁵ Ј. Скерлић, *н. д.*, стр. 521–524.

лазе се многи добри путокази и данас корисни при писању биографија. Истовремено, свако поређење проблема са којима су се сусретали биографи и уопште истраживачи идеја и рада појединих личности, како у ранијем тако и у садашњем времену, намеће закључак о њиховој великој сличности. Подједнако су их мучила следећа питања: колико пустити документа да самостално говоре, а колико у причу сме да се унесе сам историчар као њихов ипак субјективни тумач; докле ићи у изношењу приватних детаља из нечијег живота; како помирити потребу да се пружи општа слика времена а да истраживана личност не буде њоме „прогутана”; где, нарочито у биографијама владара и државника, престаје „приватно” а почиње „јавно” и обратно; шта се у крајњем циљу жели постићи биографијом; колико је она – као специфичан историографски жанр, проблем који захтева помоћ других научних дисциплина, допуштајући при томе и извесне „уметничке слободе” непримерене другим врстама историографских радова.

Одређивање мера и постављање граница ни у једној од наведених дилема није једноставно. Мишљења историчара делом су подударна, а делом се разилазе. Сви би се, наравно, могли сложити са тврђом Леона Халкина да је „документарна тачност – задатак... биографа и његова обавеза”.¹⁶ Заступајући исти став, Владимир Дедијер је тај, могли бисмо рећи основни и отуд строги, методолошки закон померио у правцу етичког схватања историчарског заната, наглашавајући како је историографија „морална дисциплина”.¹⁷ При томе је имао у виду „писање истине”, утемељене на сакупљању и поштовању свих расположивих историјских извора. Деценијама раније отворено је питање како их и колико користити.

Љубомир (Љуба) Стојановић је, на пример, у разговору са Павлом Поповићем, поредивши његову књигу о Бранку Радичевићу са својом књигом о Вуку Стефановићу Караџићу, казао свом саговорнику: „Не допада ми се како сте написали. Опширно је и развучено; ни Бранко није у вас какав је био него како сте га ви замислили. То је *ваш* Бранко. Кад сам ја писао Вука, ја нисам тако радио. Мој је Вук, као што је рекао Вендел, такав да га сваки читалац може сам за себе 'издељати' и извајати како хоће.”¹⁸ Такав приступ Вуковој биографији био је, по речима Александра Белића, „врло интересантан” савременицима Љубе Стојановића. Очекивали су да ће „у широким покретима приказати целу епоху Караџићеву и наликати портрет овог великог човека и реформатора”. Уместо тога, добијена је „хроника живота и рада: више материјал за један такав посао неголи сам рад”. Објашњење томе налазио је у „извесном прагматизму” научних схватања

¹⁶ Л. Е. Халкин, *н. д.*, стр. 255.

¹⁷ В. Дедијер, *н. д.*, стр. 33.

¹⁸ П. Поповић, „Сећања на Љубомира Стојановића”, *Прилози КЈИФ*, књ. XI, св. 1–2, Београд, 1931, стр. 42.

Љубе Стојановића и његовим људским особинама: „Исто као што је био у животу отсудан у својим одлукама, као што није знао за компромисе у политици, тако се бојао у науци удаљавања од факата. Он је сматрао да је потребно дати објективне чињенице из Вукова живота и рада, па нек свако замишља духовни лик Караџићев онако како нађе за потребно.”¹⁹

Размишљање у границама омеђеним тако различитим приступима – Љубе Стојановића на једној, а Павла Поповића и Александра Белића на другој страни, отвара питање може ли их историчар у сопственом покушају помирити, дајући им подједнако право на постојање и уважавање. Историографски одрживим чини се проналажење оне „мере ствари” у којој он, користећи се грађом и „владајући” њоме, износи своје погледе; не, међутим, и њима „гуши” личност о којој пише, остављајући читаоцу простор за другачија виђења. Али, када су „широки покрети” у питању, савремени историчари, готово без разлике, деле схватања Александра Белића и очекивања његових савременика, покушавајући да их и данас са више или мање успеха остваре. То се види из свих наведених књига о историјским личностима, како у биографијама тако у монографијама чији су предмет били одређени историјски проблеми и однос личности према њима. Штавише, сваки бољи историографски рад о било којој историјској личности, удубљивањем у сложени сплет околности у којима је живела и радила, тежио је да прерасте у причу о људима, временима, идејама, процесима, проблемима, догађајима.

По мишљењу Леона Халкина, аутор добре биографије не издваја личност из њене средине, већ настоји да „досегне историјску истину поводом једног човека и кроз њега. Он истовремено изучава доба, средину и појединца.”²⁰ У српској историографији, Латинка Перовић је с највишим правом књигу о Пери Тодоровићу започела мишљу Андре Жида: „Не могу да се занимам за схватања пре него што бих се занимао за личности.”²¹ У основи тог става је и свест о неодвојивости и тоталитету историјских дешавања и појава. Следећи такво уверење, у личном истраживачком искуству политичку биографију Боже Марковића у првом смо реду користили као ослонац у проучавању усвајања и тумачења југословенске идеје (и државе на њој засноване) у кругу српских, посебно србијанских интелектуалаца од почетка 20. века до краја Другог светског рата. Поред Милана Грола, његов је политички живот најзахвалнији за повлачење оне линије у југословенству која је почињала великим надама, ишла преко суочавања са стварношћу, разочарања и ослобађања од илузија, а завршила

¹⁹ А. Белић, „Љубомир Стојановић”, *Јужнословенски филолог*, књ. IX, Београд, 1930, стр. 308.

²⁰ Л. Е. Халкин, *н. д.*, стр. 251–252.

²¹ Л. Перовић, *н. д.*, стр. 3.

се свођењем југословенске државе на заједницу интереса и лабаву узајамну солидарност њених национално-политичких јединица. У некој другој истраживачкој равни трагање за Божом Марковићем отворило је могућност стицања више сазнања о дометима утицаја научника и интелектуалаца на друштвена и политичка дешавања, а у најопштијој – да се барем наслути „човек у историји”, посматран као њен стваралац, учесник и жртва. Како је у једној расправи написао проф. Милорад Екмечић: „Иако неће све бити јасно, више ће се видети”.²²

Колико ће се видети зависи, природно, од квалитета и количине извора, али и од богатства проучаваног живота и способности историчара да оно што је сазнао, приближавајући се историјској истини, пренесе на хартију. Најтеже је при томе разумети како су се мењала времена у којима је једна личност живела. Ако као пример узмемо једну од најплоднијих генерација у српској историји, ону рођену 70-тих година 19. века, из које је потекао низ истакнутих интелектуалаца и политичара, одмах запажамо огромне разлике до којих је током њихових младалачких година, доба зрелости и старости долазило у друштву, економији, политици, историјским околностима. Припадници те генерације, рођени у србијанским селима и паланкама, доживели су школовање у великим европским универзитетским центрима, потом учествовали у националној политици, били учесници и сведоци великих ратова, балканских и светских. За само неколико деценија свог живота могли су да посматрају нестајање царевина, настајање нових држава, али и њихову пропаст. Понекад, и умирали су у иностранству, у срединама и друштвима који нису имали ништа заједничко са завичајем из кога су кренули у свет. Историчару је најтеже да разуме драматичност таквих промена, препознавајући и понекад нужно издвајајући појединца из колективности доживљаја, осећања, падова и узлета једне нације. Границе посебног и општег често су невидљиве и у животу, а камоли у изворима.

Дилема везана за избор и количину интимних детаља из нечијег живота које треба унети у једну писану биографију није ништа мање сложена од наведених. Исидора Секулић, која се грозила „завиривања” у туђе приватности, а историчарима оставила бројне вредне савете, сматрала је да се историјске личности „нипошто” не смеју изводити пред читаоце „у папучама”.²³ Насупрот том принципијелном и веома одређеном, мада помало

²² М. Екмечић, „Аустро-угарска обавјештајна служба и Мајски преврат у Србији 1903. године”, *Историјски часопис*, књ. XXXII/1985, Београд, 1986, стр. 213.

²³ И. Секулић, „Награда романсираних биографија”, *СКГ*, књ. XXIII, бр. 3, 1. фебруар 1928, стр. 178. У многим својим писмима, као и у разговорима са пријатељима, често је изражавала гнушање према употреби приватне преписке у било какве сврхе, па и научне; „како неко има савести и морала да после смрти неког великог човека штампа његова приватна писма и износи пред очи и уши јавности један дубоко интиман свет?”, питала се пред Грозданом Олујић. „Мој живот и моје мисли виде се у оном што сам написала. О једном

искључивом ставу, савремена историографија верује како познавање приватног живота често омогућава боље сагледавање и оне јавне стране нечијег постојања. Несумњиво је да једно са другим иде и да то становиште има много оправдања, укључујући и жељу да се што више сазна о човеку као појединцу, али је сигурно и то да постоји опасност одлажења у другу крајност. Историјска наука морала би и ту да пронађе праву меру, чувајући добар укус и неподлежући ненаучном интересовању дела шире читалачке публике, коју могу привући управо такви садржаји. Поштовање према проучаваном појединцу и његовој интими ту се истиче као полазиште које ниједног тренутка не сме бити угрожено или чак напуштено. Истовремено, биографија – допуштајући „уметничке слободе” као можда ниједан други историографски жанр, захтева врсног писца, довољно вичног перу да створи један убедљив портрет, чијем настанку морају помоћи друге научне дисциплине, пре свега психологија и социологија.

Говорећи о тој потреби, Исидора Секулић је поводом научно-књижевног мајсторства Слободана Јовановића, испољеног у његовој студији о Светозару Марковићу, постављала питање како би она изгледала да писац није уметник. „А како изгледа овако”, настављала је. „Задржана је бујица живота, и извађени су, на једну страну блато, а на другу злато. Па онда? Онда би г. Јовановић са златном предрасудом завршио тако што би сакрио блато, а истакао злато. А г. Јовановић са блатном предрасудом би сакрио злато, а истакао злато. А г. Јовановић без предрасуда, у оним својим класичним резимеима на крају одељка и на крају рада, смеша опет и блати и злато, крене поново бујицу живота, блатно-златну, каква јесте, каква је увек била, каква ће увек бити. Г. Јовановић-уметник поново саставља исецирана човека: иди, живи такав такав си... Ето такви су ти уметници-научници који ствари виде на метафизичком њиховом извору, који идеје осећају топле и оригиналне. То су ти људи који разум и душу ни једног трена не деле, јер знају да тамо, на дну стваралачких снага живота и природе, да је тамо све сродно и блиско, и да се тек после, у конкретном свом развићу и протурању ствари размичу и отуђују.”²⁴

Свакако, ово је идеал у коме би срећно употпуњење једно другим нашли врхунска наука и уметност. Као и сваки идеал тешко га је досегнути или му се приближити, али је у тежњи за њим и садржан највећи изазов у писању биографије.

Платону и Проперцију не зна се ништа, а они – живе”. (Г. Олујић, „Три правила Исидоре Секулић”, објављено у: *Апостол Самоће*, приредио Љ. Андрић, Београд, 1998, стр. 204).

²⁴ И. Секулић, „Стил Слободана Јовановића”, *Нова Европа*, књ. I, св. 1, 16. септембар 1920, стр. 60–61.

Summary

Biographies in Serbian Historiography

Key words: *Biographies, historiography, historical personages, private life, memories, memoirs*

Until recently, biographies as a historical genre, were much more present in the world than in Serbian historiography. Thanks to its development, better knowledge of the modern historiographical streams and better insight into the rich theoretical and methodological literature, improvements occurred in this field during the past one or two decades. Many historical personages, above all those who left a deep imprint in the history of the Serbian people, but also those whose creative life was spent in shade, became subjects of research. Starting from the experiences of foreign researchers, as well as from quite rich experiences of the national historiography, historians started using biographies, not only to save valuable individuals from oblivion, but also to start talking in a different way about the times those people had lived in, the ideas that guided them, and intellectual and political circles they had mingled with. Achieving such knowledge is in the first place hindered by often scanty historical sources, but also by personal limitations. It is often difficult for a historian to grasp the magnitude of historical changes, exempting his hero from collectiveness of events, feelings, ups and downs of a nation. Furthermore, biography – allowing for „artistic license”, requires particular delicacy toward other people’s privacy, as well as an excellent author capable of creating a convincing portrait to which other scholarly disciplines, particularly psychology and sociology, must contribute.